

**O‘ZBEK RAQS SAN’ATIDA “XORAZM LAZGI” RAQSINING O‘ZIGA XOS
O‘RNI VA AHAMIYATI****Umida Kurbanova Shakirovna**

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada san’atning jamiyatimizdagi o‘rnini hamda uning bir bo‘lagi hisoblanadigan raqsning turlari hisoblangan Xorazm raqsining afsonaviy “Lazgi” raqsning turlari hamda tarixi va hozirdagi o‘rni haqida to‘xtalib o‘tilgan

Kalit so‘zlar: San’at, amaliy san’at, badiy san’at, raqs, madaniyat Xorazm raqs san’ati, lazgi,

Аннотация. В этой статье рассматривается роль искусства в нашем обществе, этапы его развития и роль танцевального искусства, которое считается его частью. Рассмотрены виды легендарного танца "Лазги" хорезмского танца, являющегося венцом узбекских танцевальных школ, а также его история и современное значение.

Ключевые слова: Искусство, прикладное искусство, изобразительное искусство, танец, культура, танцевальное искусство Хорезма, Лазги,

Annotation. This article covers the role of art in our society, its stages of development, and the role of dance art, which is considered part of it. The types and history of the legendary "Lazgi" dance of the Khorezm dance, which is the crown jewel of Uzbek dance schools, as well as its current role, are discussed.

Keywords: Art, applied art, fine art, dance, culture, Khorezm dance art, Lazgi,

San’at insonning o‘z iqtidori hamda ijodidan yaralgan estetik zavq manbaidir. Go‘zalik hamda yurakdan qilingan har bir mahorat san’atidir. San’atning 2 xil turi bo‘lib amaliy-kashtachilik, kulolchilik, zargarlik, naqqoshlik, to‘qimachilik va shu kabilar. Bu turda nafaqat insonlar mukammalini yaratadi, balkim ular yaratgan go‘zallikni kundalik hayotimizda manfaatlarimiz yo‘lida foydalanishimiz mumkin.

Raqs - eng qadimiy san’at turi hisoblanib, insoniyat paydo bo‘lish davriga borib taqaladi. Asosan ilk davrlarda hayvonlarning harakatlarini qiyoslash orqali, harbiy vatanparvarlik ruhidagi raqslarni ijro qilishgan. Ular bu orqali o‘zlariga tabiatning kuchini singdirishga harakat qilishgan. “Majuziylik” davrida Raqs orqali muloqot qilishganligi aniqlangan. Jahon san’atlari ichida “O‘zbekiston raqsi” o‘zining rang barangligi bilan ajralib turadi. O‘zbekistonda asosiy 3 ta raqs maktablari bo‘lib, bular “Xorazm, Farg‘ona, Buxaro maktab”laridir. Shu bilan bir qatorda Qoraqolpoq raqsi san’ati ham O‘zbek raqsining ajralmas qismidir.

Har bir maktab san’atda o‘z o‘rniga ega bo‘lib, qadriyatning yorqin namunasidir. Xususan

Xorazm raqs san'ati ham o'zbek raqsining “Gultoji” hisoblanadi. Xorazm raqsi tabiiyligi bilan ajralib turadi, undagi har bir xarakat tabiatdan olinadi. Misol uchun yigitlar “Yumronqoziqqa taqlid qiladilar” (Yer ostidagi inlarda yashab, ekinlarga zarar keltiruvchi, tiyinlar oilasiga mansub kemiruvchi sutemizuvchi hayvon. (O'zbek izohli lug'atidan)[3]) yani yigitlar qo'llari tirsak qismi bazan to'g'ri yoki cho'zilgan, barmoqlar yuqori pastga, kaftlar yuqori, past, yon taraflarga qaratiladi. Gavdaning beldan yuqori qismi orqaga tashlanganroq, tizzalar biroz egik, kuraklar yaqin bir biriga, oyoqning uch qismi ikkala tarafga ochilganroq bo'lishini ko'rishimiz mumkin. Qizlarning raqs xarakatlari esa rasmiy holatda barmoqlari pastga qaratilgan tirsaklar ozgina bukilgan billaklarida mayda, ovozi taqinchoqlar taqib raqsni ijro qilishadi. Yana barmoqlar qarsillatilib, gavda qo'llarni titratish, yelkalarini qoqish va shu kabi bir qancha ayollar va erkaklar raqs xarakatlariga birdek hos.

Xorazmning boy tarixi fan va san'atning rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatib kelmoqda. Farobiyning aniqlangan asarlarida aytilishicha, musiqa asboblari zarbli urib chalinadigan asboblarda doira mavjud bo'lib, raqslar chapak, qosh va bosh xarakatlari vijudga keladi. Xorazm tomosha san'atida raqs alohida o'rin tutib kelmoqda. Bunda “Lazgi raqsi” boshqa raqslarga nisbatan alohida rivoj topgan. “Yovuzlikga qarshi kurashda ezgu fikr va amallar eng muhim vosita bo'lib xizmat qilishi kerakligi to'g'risidagi fikr ushbu raqsning asosiy aks etgan g'oyasidir”. Xorazm raqsi to'g'risida Zardushtiylikning muqaddas kitobi “Avestoda” (Iqlim sovuq bo'lganligi tufayli isinish maqsadida olov atrofida harakatga tushishlari ham raqsning paydo bo'lish davrini ham lazgiga bo'g'lashadi. Yana bir afsonada esa Jonga tanaga kirish buyurilibdi lekin jon tanani ichiga kirib qo'rqib chiqib, ketibdi. Shu payt ilohiydan kuy kelibdi bu kuy “Lazgi” ekan. [4]) ham ko'plab ma'lumotlar keltirilgan. Bugunki kunda Xorazmning lazgi raqsini o'ndan ortiq turi bo'lib, bularni O'zbekiston xalq artisti Gavhar Matyoqubova hamda Jurnalistlar uyushmasi a'zosi Sharqiya Eshjonovalar “Lazgi” [5] nomli kitoblarida quydagilarni sanab o'tishgan. “Olov”, “Dutor lazgi”, “Qayroq lazgi”, “Masxaraboz”, “Garmon lazgi”, “Surnay lazgi”, “Saroy lazgi”, “O'g'lon bola”, “Xiva lazgi” “Changak lazgi” Afsonaviy raqsing bu turlari ham dunyoni lol qoldirib kelmoqda.

Lazgi - o'zining sho'x kuyi, keskin harakatlari hamda raqsdagi jozibasi bilan insonni o'ziga rom qiladi. 1956-1957-yillarda Xorazmda ko'plab truppalari (Truppa — bu biror san'at turida (masalan, teatr, sirk, raqs yoki qo'shiqchilikda) birgalikda ijod qiladigan jamoa, ya'ni sahnada birgalikda chiqish qiluvchi san'atkorlar guruhi degani.) mavjud bo'lgan. Gavhar Rahimova - Xorazm raqs san'atini dunyoga tanitishni maqsad qilgandi. Xarakatni “Xorazmning san'atini” o'rganishdan boshlaydi. 150 yaqin truppalarni Toshkentga ko'chirib, Xorazm raqs maktabini shakillantiradi. Keyinchalik jahon miqqiyosida bo'lib o'tadigan ko'rik tanlovlarda yuqori natijalarni egallab kelishadi. Shundan so'ng bir necha san'atkorlar ortga qaytishadi. Poytaxtda qolgan ijodkorlar “Ashulla va raqs” ansambiliga asos solishadi. 1958-yil Gavhar Rahmonova boshqaruvni Komiljon Otaniyozovga topshiradi. 1968-yilda “Lazgi” ansambili tashkil qilinadi. Badiiy rahbar G.Rahimova etib tayinlandi. “Ufori soxta”,

“O‘zbekiston go‘zallari” va shu kabi bir necha raqslarni mahorat bilan ijro qilib saxnalashtiradi.

Xorazm raqsini targ‘ib qilishda yana bir ustoz “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist” Gavhar Matyoqubovaning o‘rni ham beqiyos. 2019-yil Lazgi raqsining “YUNESKO “Lazgi” raqsini insoniyatning Nomoddiy madaniy meros ob‘ektlari ro‘yxatiga kiritilishiga ham ularning alohida mehnati singan.

Gavhar Matyoqubova “Xorazm va xorazmliklar” Youtube platformasida 2021-yil 16-may kuni bo‘lib o‘tgan “Xorazm raqsi yutuqlari va muammolari, erkaklar raqsi, raqqosalarga munosabat...[6]” mavzusidagi suxbati davomida “Lazgi raqsini 2019-yil YUNESKO ga kirganidan keyin ko‘plab davlatlardan bizga o‘rgating deb aloqaga chiqishganligi va birinchi taklif Buyuk Britaniya davlatidan bo‘lib shogirdlari Dilnoza Otajonova kelganini va ustoz shogird zoom orqali chet davlatlariga, xususan Amerika qittasi Yevro Osiyo akademiyasi rahbari sharofati bilan, har shanba kuni platforma orqali ikki yarm soat dars mashxulotlarini o‘tib kelishayotganliklarini takidlashdi. Gavhar Matyoqubova Xorazmning tarixi va uning san‘atini o‘rganishga bel bo‘g‘lagan ustozlardan biri. Ularning yagona maqsadi “Lazgi” raqsini jahon saxnalarida qo‘yilishi hamda dunyoga mashhur qilishdir.

Hozirgi kunda Prezident san‘atni targ‘ib qilishni kuchaytirgan. Bunga misol tariqasida 2022-yil ilk marotaba bo‘lib o‘tgan “Lazgi” xalqaro raqs festivalini ko‘rishimiz mumkin. Festival har 2 yilda bir marotaba Xorazm viloyatida bo‘lib o‘tadi. 2022-yilda 30 ga yaqin davlatlardan 170 ta faol ishtirok etgan. Bo‘lib o‘tgan festivalning “Eng yaxshi yakkaxon raqs ijrochisi” naminatsiyasida Gavhar Matyoqubovaning shogirdi Dilnoza Ortiqova egalladi. Yil sayin qatnashuvchilar soni oshmoqda Buning o‘zi ham raqs san‘atiga ko‘rsatilayotgan e‘tibor desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Lazgi bugungi kunda o‘zining qadimiy ildizlari va boy merosini saqlab qolgan holda, zamonaviy san‘at sohasida ham keng rivojlanmoqda. Bugungi kunda Lazgi O‘zbekiston va xalqaro miqyosda tan olinmoqda. Uning o‘ziga xosligi va betakrorligi tufayli 2019-yilda YuNESCO tomonidan “Insoniyatning nomoddiy madaniy merosi” ro‘yxatiga kiritildi. Bu esa lazgini nafaqat milliy, balki xalqaro meros sifatida e‘tirof etilishiga yordam berdi. Musiqiy va raqs ansambllari lazgini yangi musiqiy uslublar bilan uyg‘unlashtirib, bu san‘at turini yanada ommalashtirmoqdalar. Lazgining bugungi kundagi rivojlanishi uning o‘ziga xosligi va ajralmas tarixiy ahamiyatini saqlab qolish bilan bir qatorda, uni zamonaviy madaniyat va san‘atda keng tanitishga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 26.05.2020 yildagi PF-6000-son “Madaniyat va san’at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”
2. O‘zbek izohli lug‘atidan.
3. Mahira Xudoyberganova va Mo‘minmirzo Xolmo‘minov “Xorazm “Lazgi” raqsi: paydo bo‘lish tarixi shakllanish davri va taraqqiyot bosqichlari” maqolasidan
4. G. Matyoqubova, Sh. Eshjonova “Lazgi” 2017-y kitobi, 240-b dan.
5. Gavhar Matyoqubova “Xorazm va xorazmliklar” Youtube platformasida 2021-yil 16-may kuni bo‘lib o‘tgan “Xorazm raqsi yutuqlari va muammolari, erkaklar raqsi, raqqosalarga munosabat...” mavzusidagi suxbatidan.
6. G. Matyoqubova. “Lazgi” raqsi: tarixi va tadqiqi. T., 2023.
7. G. Matyoqubova. Ofatijon “Lazgi”. T., 1993.